

התפתחות השומר הצעיר לכוח פוליטי עצמאי

דוד זית

לתנועת השומר הצעיר היו קווי אופי אחדים, שלא נשתנו במשך כל השלבים בהתפתחות התנועה. הללו עוצבו בהשפעת המורשת של תנועת הנוער, ובהשפעת הזרמים האידיאיים הגדולים – האוניברסאליים והיהודיים – שהשפיעו על תודעתו של הנוער היהודי במזרח אירופה ובמרכזה בראשית המאה העשרים. קווי האופי הללו הם שיצרו את ייחודה של התנועה הקיבוצית השומרית, הם גם עיצבו את כור ההיתוך הרעיוני, שלאחר תהליך הבשלה איטי ומורכב, הוליד את הקיבוץ הארצי כישות רעיונית-פוליטית.

התפתחותו הפוליטית של הקיבוץ הארצי היא חלק בלתי-נפרד מהווייתה ומתולדותיה של תנועת העבודה הציונית-סוציאליסטית בארץ. הקיבוץ הארצי הושפע מהזרמים הגדולים המרכיבים אותה, ומראשית קיומו כתנועה קיבוצית היה משולב בכל התסיסות הרעיוניות, בכל הלבטים ובכל המאבקים הפוליטיים בתוכה. תיאור התפתחותו ההיסטורית חייב אפוא להיות צמוד לתחנות הדרך הגדולות בתולדותיה של תנועת העבודה; ובהווייתו הרוחנית הייחודית של השומר הצעיר משתקפות גם הבעיות המרכזיות של הציונות הסוציאליסטית בתהליך הגשמתה בארץ.¹

שנותיו הראשונות של השומר הצעיר בארץ

למייסדי הקיבוץ הארצי של השומר הצעיר לא היה עבר מפלגתי. במידה שהתפתח בתוכם יחס למפלגות, היה זה יחס של שלילה, או למוטב – התייחסות כאל רע הכרחי. היתה זו מורשת של תרבות תנועת הנוער, שחינכה את חבריה לחיים מוסריים של עדה המגשימה ערכים. פשרות, סיסמאות, תכסיסים ומאבקי כוח, המציינים מפלגה פוליטית היו מנוגדים תכלית הניגוד להשקפת עולמה ולבורמות חייה.

* המקור: דוד זית, 'התפתחות השומר הצעיר לכה פוליטי עצמאי', חלוצים במבוך הפוליטי, התנועה הקיבוצית 1948-1972, עמ' 13-32, ירושלים תשנ"ג (1993).

1. ראה: א' מרגלית, השומר הצעיר: מעדת נעורים למארכסיזם מהפכני, תל-אביב 1969, עמ' 18-158 (להלן: מרגלית, השומר הצעיר).

ראשיתה של תנועת השומר הצעיר בגליציה, כלומר בחלקה הדרומי של פולין, שהשתייכה עד למלחמת העולם הראשונה לקיסרות האוסטרית. בעשור הראשון של המאה העשרים פעלו באזור זה אגודות סטודנטים, שעסקו בהשתלמות בנושאים יהודיים וציוניים והיו מכונות, בדרך כלל, בשם: "צעירי ציון". כמו כן קמו שם קבוצות של נוער צעיר יותר שעסקו בפעילות ספורטיבית וצופית. קבוצות אלו התארגנו ב-1913 בתנועת נוער צופית, בעלת צביון ציוני ברור, בשם: "השומר".

במלחמת העולם הראשונה כבש הצבא הרוסי חלק גדול של גליציה והמוני יהודים נמלטו משם לווינה מאימת הקוזקים. בווינה התאחדו ב-1915 "צעירי ציון" ו"השומר" להסתדרות אחת, שהחלה להיקרא בשם "השומר הצעיר". בבירת אוסטריה היו הצעירים היהודים, שבאו ממזרח, נתונים לשפע השפעות רוחניות, רעיוניות ותרבותיות. בווינה, עוד מימי הרצל, היתה פעילות ציונית ערה וענפה. שם הושפעו גם חברי השומר הצעיר מתנועת הנוער הגרמנית החופשית, שפיתחה את "תרבות הנוער" המרדנית והעצמאית. במקביל נחשפו הצעירים הללו להשפעות החינוך החדש, הפסיכולוגיה המודרנית ובמיוחד הפסיכואנליזה. מרטין בובר נאם שם בעת ההיא את גאומי הנודעים על היהדות, על הנוער ועל הציונות. באמצעותו נודעו אז בחוגי הנוער המשכיל השקפותיו של הסופר והמנהיג האנרכיסטי היהודי-גרמני, גוסטב לנדאואר (1870-1919), שפיתח השקפה סוציאליסטית, השוללת את שלטון המדינה ושואפת להתארגנות חופשית של עדות וארגונים, שינהלו במישרין בידי האזרחים עצמם.

השקפה מעין זו ביטא מאיר יערי במאמר שפרסם ב-1921, ובו העלה את אידיאל העדה החופשית לעומת המפלגה: "הצורה המפלגתית אשר התבצרה אצלנו, כרוך בה חסרון עיקרי: היא ההפך של העדה. היא צורה ריכוזית וארגונית. ולעומת זה העדה היא צורה מתרקמת מאליה... העדות אינן סובלות שלטון, הן בונות להן רקמה אנרכית בהתחברותן החופשית".² יערי נולד ב-1897 בעיר ריישא (ז'שוב) בגליציה. הוא החל את לימודיו בבית-ספר תיכון פולני, אולם בעת הסתערות הצבא הרוסי נמלט עם משפחתו לווינה. בווינה סיים את לימודיו התיכוניים והתגייס לצבא האוסטרי; לאחר שלחם קרוב לשלוש שנים כקצין זוטר בצבא הקיסרות המתפוררת, חזר לווינה. שם פעל פעילות אינטנסיבית כראש קן השומר הצעיר ובאותו הזמן למד בבית-ספר גבוה לחקלאות, וגם השתתף בקורסים ליהדות בבית המדרש הרבני של צבי פרץ חיות. בווינה שמע גם את הרצאותיו של פרויד, נפגש מקרוב עם זיגפריד ברנפלד - המחנך הפסיכואנליטיקאי, ועם מרטין בובר.

יערי עלה במאי 1920 ארצה עם קבוצת שומרים-חלוצים, שתחנתם הראשונה בארץ היתה בקבוצת כינרת. הוא השתתף בוועידת היסוד של הסתדרות העובדים הכללית שנערכה בחיפה בדצמבר אותה שנה. עד מהרה התפזרה הקבוצה ויערי החל את דרך הנדודים שלו כפועל בכביש טבריה-צמח. תחנתו הבאה היתה בית-גן, ליד יבנאל, שם הצטרף לקבוצה של חברי השומר הצעיר מגליציה. קבוצה זו עלתה מבקעת יבנאל לביתניה עילית, ברמה

2. מ' יערי, "מתוך התסיסה", הפועל הצעיר, 15-16 (28 בינואר 1921), עמ' 13-15.

הנישאת מעל לים כינרת, ושם עבדה בהכשרת קרקע לנטיעה. בתקופה זו התגבש בחבורה הקטנה והמבודדת הווי מיוחד, שנתייחד בתולדות השומר הצעיר כפרק מלא הוד ופאתוס. ביטוי ספרותי ל"אגדת ביתניה" ניתן מאוחר יותר בקובץ "קהילתנו", שהופיע ב־1922, בעריכתו של נתן ביסטריצקי (אגמון).

חברי קבוצת ביתניה נבחרו בקפידה בהתאם לרמתם האישית ולהתאמתם החברתית. בלטו בתוכם שורה של אישים וביניהם: דוד הורוביץ, אשר הצטיין בכושר מנהיגות, באינטלקט ער ובהשכלה רחבה, שנרכשה ברובה בדרך של קריאה ולימוד עצמי.

ב־1921 ירד יערי עם קבוצתו מביתניה עילית לעבודה בעמק, בכביש חיפה-ג'דה. קבוצת ביתניה התאחדה עם קבוצת "שומריה" ויחד יסדו את "קיבוץ השומר הצעיר א'". יערי היה אז בן 24, מבוגר בשנתיים-שלוש מרוב חבריו. וכבר בביתניה היה ראש וראשון לחבורה הקטנה. היה בו הקסם המיוחד של מנהיג נוער, היודע לפנות אל האינטלקט של חניכיו, אך גם לרדת לנבכי רגשותיהם וחוויותיהם העמוקות ביותר. בשיחות ההתודעות והוידויים לאור המדורה בביתניה היה הוא המנחה וראש הדוברים.

למטה, בקיבוץ ליד הכביש, נשתנתה האווירה. לא היתה זו עוד החבורה החולמת והאינטימית על ההר, אלא קיבוץ (כ־100 חברים, שנחשב אז למספר גדול), שחבריו עובדים עבודה קשה, בתנאי תזונה ותנאי היגיינה ירודים, והווייתו החברתית פשוטה ופרוואית יותר.

העמיות שפרץ בין הורוביץ ליערי הוכרע בשיחת קיבוץ דרמטית, בכביש חיפה-ג'דה, באחד הלילות בתחילת תרפ"ב. יערי הואשם בהתנשאות ובשתלטנות ונאלץ לעזוב את קיבוצו באישון לילה. לא עבר זמן רב וגם הורוביץ עזב את קיבוצו והצטרף לגדוד העבודה, ושם נתבלט עד מהרה כאחד המנהיגים של הזרם השמאלי, לצדו של מנדל אלקינד. אולם כשירד אלקינד בראש חבורתו לברית-המועצות, נרתע הורוביץ ברגע האחרון. קיבוץ א' עלה להתיישבות בבית-אלפא ועד מהרה נתפצל פוליטית לשלושה גושים ואיבד את הקשר עם תנועתו.

לאחר שעזב את קיבוצו, נדד יערי על פני הארץ, עד שלבסוף ב־1923 הצטרף לקבוצה שומרית, קיבוץ ג', שראשוני צעדיה בארץ היו בתל-אביב ולאחר שקלטה עוד חברים – עולים מגליציה – עברה ממקום למקום, עד שלבסוף התיישבה במרחביה. שנות נדודיו של יערי, בין 1921 ל־1924 היו עבורו שנים של התפכחות והתבגרות רגשית ואינטלקטואלית. ב־1923 פרסם את מאמרו: "סמלים תלושים" שהיה כתב האשמה חריף על תקופת "קהילתנו", ועל רוחניותה המופרות וחסרת השורשים במציאות. יערי סיכם בעצב את שעבר על חברי תנועתו בארץ: "הציבור השומרי מתפורר והקיבוצים נהפכים לאט לאט לפלוגות גדוד העבודה. ככה יקרה לאנשים דתיים שלא היו למאמינים"³.

תקופת נדודיו של יערי היא גם תקופת התעיייה והפיזור של השומר הצעיר בארץ. רק כעבור שלוש שנים – בפגישת בית-אלפא ב־1924 – מתחיל עידן ההתאוששות של הפזורה השומרית. אך יש לציין, ששנות התבגרותו הקשות והמאכזבות של השומר הצעיר, היו גם

3. מ' יערי, בדרך ארוכה, מרחביה 1947, עמ' 32 (להלן: יערי, בדרך).

שנים של התפכחות מחלום משכר חושים לעבר מציאות קשה ופרוזאית ומעבר ממנהיגות כריזמטית לעבר מנהיגות אידיאולוגית, שעיקר סגולתה היא היכולת ללכד את המחנה סביב רעיון מדריך.

בכנס השומרי בבית-אלפא התווה יערה לתנועתו תוכנית פעולה ברוח מארקסיסטית. הרצאתו לא נשתמרה במקורה, אך על סמך תיאורים של משתתפים בכנס, אפשר לשחזר את עיקרי רעיונותיו: הוא ניתח את הדרך מתנועת הנוער להשתלבות במעמד הפועלים ואת המעבר מחבורה הנשלטת בידי "מנהיג רוחני" לקומונה "הדורשת שוויון גמור".⁴ בדברו על השקפתו החברתית על השומר הצעיר, עסק בביקורת התורות האנרכיסטיות של לנדאוואר ושל קרופוטקין והגיע למסקנה שצורות אלה "אינן מתאימות לחיינו". זו תפנית מאלפת, כיוון שהאנרכיזם השפיע השפעה חזקה על השומר הצעיר בשנותיו הראשונות. המהפך האידיאי מגורדוניזם למארקסיזם היה לגבי יערי מהפך מהיר, מפתיע וקיצוני. במאמרו "סמלים תלושים" (1923) עוד התרפק על "הסמל המאיר" באישיותו ובתורתו של א"ד גורדון, ולא חלפה אלא שנה ויערי החל להתנבא ברוח מארקסיסטית צרופה. מפתיע עוד יותר, שרוב הנוכחים בפגישה הסכימו לדבריו. אימוץ המארקסיזם בידי השומר הצעיר הוא סוגייה שנויה במחלוקת, הן בחקר תנועת הנוער הציונית והן בתולדות תנועת הפועלים והתנועה הקיבוצית. בדיוננו כאן רק נצביע על גורמים אחדים שהביאו לגיבושו האידיאולוגי של השומר הצעיר בהשפעת תורותיהם של מארקס ושל בורוכוב.

בשנות העשרים, בעקבות ניצחון הבולשביזם ברוסיה והגל המהפכני שעבר על אירופה כולה לאחר מלחמת העולם הראשונה, נחשף הנוער היהודי המשכיל באירופה לרוחות הגאולה הסוציאליטית. המארקסיזם לא היה זר להניכי תנועת הנוער, ועוד יותר הקסימה אותם הרומנטיקה המהפכנית. ואולם בכתבים המוקדמים של השומר הצעיר מורגשת הסתייגות ברורה מתורות סוציאליסטיות "מיכאניות", וזה היה גם אחד הנימוקים נגד השקפותיה ונוהגיה של מפלגת אחדות העבודה. תפיסות אידיאליסטיות ואנרכיסטיות, ברוחם של בובר ולנדאוואר, היו מושרשות בהווייתה ובמקורותיה הרעיוניים של תנועת הנוער והן עמדו בסתירה קוטבית כמעט גם לסוציאליזם-דמוקרטיה וגם לקומוניזם. ואולם לנדאוואר נרצח בהיותו שר בממשלה המהפכנית בבוואריה, ואילו תורתו של בובר, לא היה בכוחה להדריך תנועה חלוצית מגשימה בארץ-ישראל, והיא היתה, לכל היותר, כעין מורה דרך רוחני לעילית אינטלקטואלית יהודית במערב. בארץ התאכזבו חברי השומר הצעיר ממפלגת הפועל הצעיר, שהצטיירה בעיניהם כמפלגה נעדרת אידיאולוגיה ברורה, ובעלת השקפות אנכרוניסטיות במציאות הדינמית והמהפכנית שלאחר מלחמת העולם הראשונה ואל מול האפשרויות הכבירות שנפתחו לציונות לאחר הצהרת בלפור. נמשכה גם ההסתייגות מאחדות העבודה, אך לעומת זה היה גדוד העבודה מקור לקנאה ומקור משיכה. ואולם גדוד העבודה לא תאם את המנטליות של הניכי תנועת הנוער האינדיבידואליסטיים, כיוון שהיה בעיניהם "המוני" ו"מיכאניסטי" מדי.

4. א' שדמי (עורך), מקורות לתולדות השומר הצעיר, 3, גבעת חביבה 1985, עמ' 45 (להלן: שדמי, מקורות).

השומר הצעיר היה חייב להכריע בין הגדרה עצמית ברורה לבין היעלמות כתנועה בארץ ובגולה. מראשית קיומו היתה מושרשת בו הסלידה ממפלגות וממאבקי שררה, אך שנות הפיזור בארץ לימדוהו שאין הוא יכול להתקיים בלי רעיון משותף ובלא מסגרת ארגונית. זה היה הרקע לניסיונות ליצור זהות אידיאולוגית ולהקים ארגון קיבוצי עצמאי. אם כן, מדוע, מארקסיזם ולא אידיאולוגיה אחרת? התשובה מסתברת, הן מאופיייה המהפכני של תנועת הנוער החלוצית והן מהמציאות הפועלית בארץ, ומעל לכל – מהיות המארקסיזם האידיאולוגיה הדומיננטית המבטאת את רוח התקופה – zeitgeist. ואולם הרצאתו של יערי, בה נפרד מהשקפות ימי נעוריו בווינה ופנה לעבר המארקסיזם, היתה עדיין רחוקה מהשקפת עולם שלמה ובעיקר מהתוויית דרך ברורה לתנועתו.

ב־1924 כבר משתמש יערי במושגים מאוצר המונחים המארקסיסטי; הוא מדבר על "מהפכה סוציאליטית" ועל "מהפכה מדינית". הקיבוץ השומרי אינו עוד עדה מסוגרת בתוך עצמה, אלא גוף שיתופי המעורה בסביבתו וממלא בה תפקיד פעיל. תפקידים של הקיבוצים הוא בראש ובראשונה בתחום החברתי-הכלכלי, ובדרך זו הם נוטלים חלק במהפכה הסוציאליטית בקרב העם היהודי.

כבר בתקופה מוקדמת זו, יערי אינו מארקסיסט אורתודוקסי. הוא רואה בפרקציה הקומוניסטית (פרקציה – סיעה ובהמשך מפלגה קומוניסטית) "כלי־שרת בידי הפוליטיקה המזרחית של הקומאיניטרן", כלומר של האינטרנציונל הקומוניסטי שמרכזו במוסקבה. הוא עומד בשלמות על בסיס של הקונסטרוקטיביזם הציוני, ורואה בקיבוצי השומר הצעיר חלק בלתי־נפרד, וחלק מכוון של ההסתדרות. ייחודו של הקיבוץ השומרי על־פי תפיסתו, הוא בהיותו גוף אורגני ואוטונומי, המארגן בפדרציה של קומונות. בכך הוא נבדל מגדוד העבודה הבנוי, לדעתו, על יסודות המוניים וצבאיים, תוך ריכוזיות מופרזת ובלא בסיס חברתי מוצק.⁵ בפגישת בית־אלפא עדיין היתה התרוצצות גדולה של רעיונות, לחצים של אישים וקבוצות, וניכרה הטרוגניות בהשקפות ובכיווני פעולה. בלט הרצון לליכוד הקבוצות השומריות, אך עדיין חסר המכנה המשותף. קיבוץ בית־אלפא היה מפולג פוליטית לשלושה זרמים, שאר הקבוצות והקיבוצים של השומר הצעיר היו פזורים ליד המושבות, ובעבודות ציבוריות, סבלו ברובם מחוסר עבודה ועדיין היו רחוקים מגיבוש חברתי ורעיוני.

אולם בבית־אלפא כבר היו ליערי בעלי־ברית. הם התגייסו ברובם מהגל החדש של העלייה השומרית, שהגיעה מפולין ב־1922-1923 ומגליציה. ביניהם: רישרד ויינטרויב (1903-1972) היה אדם מצניע־לכת, ורוב ימיו העדיף להיות חבר מן המניין בקיבוצו, מרחביה, אך בשעות קשות ומכריעות לתנועתו בלטה תמיד תרומתו הרעיונית הייחודית, הוא היה שותפו העיקרי של יערי לחיבור המצע של הקיבוץ הארצי ב־1927.

יעקב חזן נולד ב־1899 בבריסק. יערי היה בן למשפחה חסידית ומנה בין אבות־אבותיו אישים מגדולי החסידות הגליציאית. חזן, לעומתו, מוצאו ממשפחה משכילית־מתנגדית, ששורשיה ביהדות הכפרית בדרום רוסיה. אביו היה ציוני מנעוריו והיה ידוע כנואם בחסד

עליון. בימי משבר אוגנדה הפך לטריטוריאליסט ולאחר שהתיישב בוורשה, היה מראשי הזרם הזה בפולין. חזון נתייתם מאביו בגיל צעיר, למד בגימנסיה והצטרף לשומר הצעיר בבירת פולין ועד מהרה הפך לראש הקן ולחבר הנהגת התנועה. הוא התגייס, לצבא פולין העצמאית ובשורותיו לחם נגד הצבא האדום. למד הנדסה בטכניון בוורשה, אך קם ועלה ארצה לפני קבלת התואר. יערי וחזן נפגשו ב־1924 ומאז הנהיגו במשותף את הקיבוץ הארצי ומאוחר יותר גם את מפ"ם.

צמיחה בתוך משבר

כל המבקש לתהות על סוד גיבושו האידיאולוגי של הקיבוץ הארצי מתוך גרעינים פזורים ומבודדים של שארית העלייה השומרת הגדולה בראשית שנות העשרים, חייב לקחת בחשבון שלושה גורמים שהשפיעו – כל אחד בצורתו המיוחדת ולעתים אף מנוגדת לשאר הגורמים – על הקיבוצים השומריים בשנים 1925-1927.

שלושת הגורמים הם:

- א. העלייה השומרית, שהזרימה דם חדש לקיבוצים הקיימים והקימה קיבוצים נוספים;
- ב. משבר העלייה הרביעית; ג. פילוגו והתפוררותו של גדוד העבודה. העלייה השומרית, שזרמה ארצה בשלהי העלייה השלישית ובימי העלייה הרביעית, היתה משוחררת מאותו עודף רוחניות מופנמת שאפיין את דור ביתניה עילית. היתה בה גאוות יחידה שומרית חזקה, שנבעה מעוצמתה החינוכית של התנועה בגולה, והיא חדורה רעיונות סוציאליסטיים מגובשים יותר מאלה שאפיינו את הגל הראשון של העלייה השלישית. אילולא כוח הדחף של אנשי העלייה השומרית החדשה, ספק אם היה קם הקיבוץ הארצי.
- השנים 1926-1927 היו שנות שפל כלכלי, חוסר עבודה המוני וירידה מן הארץ. בתנועה הציונית הורגשה נסיגה בכל התחומים, הקופה היתה ריקה, ההנהלה הציונית נהגה ביד קמוצה, נרתעה מתמיכה בהתיישבות ונהגה עוינות כלפי "אקספרימנטים סוציאליים" של תנועת העבודה בארץ. התנועה הקיבוצית נקלעה למשבר, שלא נראה מוצא ממנו. העבודות הציבוריות נפסקו, לא נראו סיכויים לחידוש המפעל ההתיישבותי, המצוקה החומרית היתה קשה, אך המצוקה הנפשית שנבעה משיברון החלומות הנועזים, היתה חמורה פי כמה וכמה. נגוז החלום של בניין ארץ-ישראל קומוניסטית, שתפסח על השלב הרכושני. חזון "הקומונה הכללית של כל פועלי ארץ-ישראל", לא נראה עוד ברהגשמה. על רקע המציאות הזאת התרחשה "ההשמאלה" בגדוד העבודה. האכזבה הגדולה הוליכה חלק מאנשי הגדוד למסקנות קיצוניות: אין שחר למפעל הקונסטרוקטיבי שבמרכזו ההסתדרות ותנועת העבודה, יש לעבור למלחמת מעמדות נגד ההון ונגד המעמד הרכושני הצומח בארץ. השמאל בהנהגתם של מנדל אלקינד ודוד הורוביץ, ראה עכשיו את תפקידו הפוליטי של הגדוד כ"משתתף אקטיבי ומאורגן במלחמתו היומיומית של הפועל בכיוון למהפכה סוציאלית".⁶ יערי נזעק

6. מסקנות והחלטות מועצת הגדוד, ארכיון העבודה, IV/132, 38.

לפולמוס נוקב עם השמאל: "הפועל הציוני אומר, שיש גלות לאומית ומוכרחים לשאוף לגאולה, השמאל הליקבידציוני אינו מכיר לא בגלות ולא בציונות, לדידו קיימת רק פרובלמה של ניצול מעמדי ומלחמה בו". הוא חש בנעימה החדשה של השמאל את ריחה של הקוסמופוליטיות היהודית. בדצמבר 1926 ראה לנגד עיניו אותות של התכחשות גמורה לציונות בנוסח המוכר של הסיסמה "באשר נעבוד שם מולדתנו, ובאשר נאבד שם מלחמתנו".⁷ ואכן, חלפה לה רק כמחצית השנה, ואלקינד וחבריו ירדו לברית-המועצות. יערי ניצב בטוחות בתוך המחנה הפועלי הדוגל בקונסטרוקטיביזם. ביולי 1927, הוא מצהיר: "אני לעצמי מחפש לשווא שלושה כיוונים פוליטיים עיקריים, כי אין יותר מאשר חיוב בניין הארץ ושליטת בניית הארץ".⁸ והנה, בעיצומו של המשבר בגדוד העבודה, בד בבד עם פילוגו והתפוררותו, התלכדו קיבוצי השומר הצעיר וגיבשו את השותפות הרעיונית ביניהם. בעבר נטו לראות הקבלה בין הפוליטיזציה וההשמאלה בגדוד העבודה לבין ההשמאלה והפוליטיזציה בתוך השומר הצעיר. אבל לאמיתו של דבר, היה התהליך שעבר על קיבוצי השומר הצעיר שונה מהותית מהתהליך שהביא את הקץ לאוטופיה של גדוד העבודה.

הפוליטיזציה של קיבוצי השומר הצעיר נבעה מכמה מקורות:

א. הצורך לתת ביטוי לכוחות הגנוזים בגופי ההגשמה של תנועת הנוער; ב. השתקפות ההוויה הפרולטרית החדשה בתודעתם של חברי הקיבוץ; ג. הכוונה להתגונן מפני הכוחות הפוליטיים המנוגדים, והמפוררים את השלמות החברתית של הקיבוצים.

המשבר הכלכלי והחברתי הבלתי את חולשתו של מעמד הפועלים העברי בארץ. "סולל-בונה" התמוטט, עתידה של ההתיישבות היה לוט בערפל, מחוסרי העבודה היו רעבים ללחם, פשוטו כמשמעו, וגדוד העבודה - פאר היצירה החלוצית - עמד לפני התפוררות וחסול מפעלו. בן-גוריון יצא בסיסמה: "עם הפנים לגולה". העתודה החלוצית של השומר הצעיר היתה גדולה בכמות ובעלת איכות אנושית גבוהה, ועובדה זו הפיחה ביטחון מחדש בקיבוצי התנועה בארץ.

לאחר שנסתיימו העבודות הקבלניות בכבישים, החלו קיבוצים להיאחז במושבות המטעים בשרון, ובהן התחילה להירקם מציאות עמוסת ניגודים של יחסים בין הפרדסנים לבין הפועלים. בחזית זו, של מאבק לאומי ומאבק מעמדי חריף, ניצבו גם קיבוצי השומר הצעיר. בשנים 1924-1926 עבר על הקיבוצים השומריים תהליך של גיבוש השקפת עולם, תוך כדי קריאה ולימוד אינטנסביים. הימים ימי חוסר עבודה ובאהלים הקרוצים והדולפים, על פת-לחם חרבה, קראו ולמדו בשקיקה ובהתלהבות. המזון הרוחני נשתנה מן הקצה אל הקצה: בימי "קהילתנו" קראו את איבסן, את דוסטויבסקי, את ניטשה, את שפנגלר, וגם את בובר ואת ברנר; ואילו כעת שקדו על מארקס, על אנגלס, מאקס אדלר, על קאוסקי ועל לנין. עכשיו גם גילו מחדש את בורוכוב והתלבטו בדרך סיגול רעיונותיו למציאות הישראלית המתחדשת.

7. מ' יערי, "מדוחי-שווא", דבר, 26 בדצמבר 1926.

8. מ' יערי, "הקיבוץ הארצי מיסודו של השומר הצעיר", דבר, 26 ביולי 1926.

כפי שראינו, היתה הרצאתו של יערי בבית-אלפא ב־1924 חדורה רוח מארקסיסטית ורעיונותיו נתקבלו על דעתם של רבים ממשנתפי הכנס. רבים מחברי השומר הצעיר הכירו את הספרות המארקסיסטית עוד לפני עלייתם ארצה. למארקסיזם היתה בשנות העשרים השפעה על חלקים גדולים מתנועת העבודה בארץ-ישראל. רבים – מכל המחנות והסיעות של תנועת העבודה – התחנכו על ברכי המארקסיזם ועל תורתו של בורוכוב. ככל שהשומר הצעיר התקרב אל הזרם הדומיננטי בתנועת העבודה, כלומר לגדוד העבודה ולמפלגת אחדות העבודה, כן גברו גם בתוכו השפעות אלה.

תהליך אימוץ החשיבה המארקסיסטית בקיבוצי השומר הצעיר בארץ כמעט הושלם לקראת 1926. ייחודו של השומר הצעיר בא לביטוי, הן בתפיסתו המקורית את דרך בניינו של הקיבוץ והן בתפיסתו החברתית הכוללת.

במרצת שנת 1926 קיימו קיבוצי השומר הצעיר בירורים ודיונים לקראת הקמת תנועה ארצית של קיבוצים שומריים – הקיבוץ הארצי. במרכז הדיונים עמדה שאלת השותפות הפוליטית בין קיבוצי התנועה.

מועצת עפולה, 31 ביולי – 1 באוגוסט 1926 לא סיכמה סיכומים מחייבים, אבל יצרה מכנה משותף בשאלות המכריעות. נוצר רוב ברור שדגל בקולקטיביות פוליטית, כנגד עמדתו המסתייגת של קיבוץ בית-אלפא. בשאלת השיתוף הכלכלי הסתמן כיוון המחייב שיתוף, אך בלא השוואה כוללת, תוך מתן אוטונומיה משקית לכל קיבוץ.⁹

ייסוד הקיבוץ הארצי

במועצה המייסדת של הקיבוץ הארצי (חיפה, 1-3 באפריל 1927) נתקבלו "ההנחות האידיאולוגיות", שהוכרו מאז, ובמשך שנים רבות, כמצע הרעיוני של התנועה. המצע נקט לשון מארקסיסטית, אלא שהמארקסיזם של השומר הצעיר נתייחד בניסיון להתאים את התיאוריה למציאות של הציונות המתגשמת.

במצע נקבעו שני שלבים:

- א. הקמת הבית הלאומי העברי בארץ-ישראל על בסיס כלכלי פרודוקטיבי נושא את עצמו;
- ב. המהפכה הסוציאלית.

מכאן ואילך נתאזרח בציבוריות בארץ המונח "תורת השלבים", כמאפיין את מצעו הרעיוני של השומר הצעיר. תורת השלבים אינה מתכוונת לקבוע שתי תקופות היסטוריות מוגדרות בזמן, אלא שתי תקופות שונות במהות. שני השלבים גם נוגדים זה את זה, אבל גם מתנים זה את זה אהדדי. המהפכה הסוציאלית בארץ אינה אפשרית בשלב הראשון, אלא היא מותנית בהשלמת בניינו של הבית הלאומי. אולם הגשמתה המלאה של הציונות לא תתאפשר אף היא בשלב ראשון, אלא לאחר המהפכה הסוציאלית.¹⁰

9. שדמי, מקורות, 5 (1987), עמ' 1-54.

10. שם, עמ' 156-158.

השלב הראשון מתאפיין בחברות בהסתדרות הציונית ובמעשה החלוצי הקונסטרוקטיבי. אבל ההסתדרות הציונית היא "הוראת דור ולא הוראת דורות". עם הגשמתה החלקית של הציונות, לאחר "הקמת הבית הלאומי העברי" יגיע תור המהפכה. בפרק על הציונות, נאמר: "ההסתדרות הציונית העולמית הנה ביטוי כל הכוחות בקרב העם העברי המאוחדים לשם בניין הארץ והתחייה הלאומית. מתוך כך נובעת שייכותנו להסתדרות הציונית והשתתפותנו בקונגרס הציוני". בעוד שלמפלגת פועלי ציון שמאל המארקסיסטית הפריעה השותפות עם הבורגנות היהודית בהסתדרות הציונית, לא הפריע המארקסיזם לשומר הצעיר לשתף פעולה עם "כל הכוחות בקרב העם" בהגמשת הציונות.¹¹ בפרק על הסוציאליזם דובר על שייכותה של תנועת הפועלים בארץ-ישראל אל "מעמד הפועלים העולמי הלוחם את מלחמתו לשם שחרור האנושיות העובדת וביטול המעמדות", ועל המהפכה הסוציאליטית העתידה לבוא כאשר יוקם "בסיס מספיק לבית הלאומי העברי", וכאשר מעמד הפועלים בארץ יגיע לרמה גבוהה של "הכשרתו המשקית והחברתית", ובהתאם ל"בגרותו הפוליטית של מעמד הפועלים העברים בפרט". תפקידו הסוציאליסטי של מעמד הפועלים העברים בארץ היו צריכים להתבטא, על כן, בביצורה של ההסתדרות הכללית ונוסף על כך ביצורה "ההדרגתי של ההסתדרות הבינלאומית", כלומר: יהודית-ערבית.¹² ביחסו אל הקומוניזם ואל ברית-המועצות עתיד השומר הצעיר לעבור עוד דרך ארוכה של לבטים, תהיות ותעויות. ב-1927 שלל הקיבוץ הארצי שלילה קיצונית את דרכה של הפרקציה הקומוניסטית בארץ ואת יחסו של הקומאינטרן לשאלה היהודית ולציונות, אך הוסיף להאמין – יחד עם חלקים אחרים בתנועת הפועלים בארץ – במהפכה הסובייטית. אמונה זו, שהיתה בה תערוכות של תמימות ועמידנות רעיונית, עלתה לו בשנים הבאות במחיר יקר. אך נפתוליו של השומר הצעיר ביחסו לברית-המועצות ולקומוניזם, לא הם שקבעו את מעשיו בארץ ואת מקומו בתוך תנועת העבודה. אלה נקבעו חד-משמעית על-ידי ההכרעות הרעיוניות ב-1927. בכל הנוגע למעשה הציוני-חלוצי, היתה במצע הכרעה ברורה בוויכוח בין הקונסטרוקטיביזם הציוני-חלוצי לבין השמאל על כל פלגיו וגווניו.

שאלת המסגרת הפוליטית

העשור הראשון לקיומו של הקיבוץ הארצי רצוף מאבקים פנימיים בין המצדדים בצורות השונות של ההתארגנות הפוליטית. מאבקים אלה אינם מביאים להכרעה ברורה והתוצאה היא – שמירת המצב הקיים. במשך כל התקופה הזאת נשמרת הייחודיות הקיבוצית של השומר הצעיר. ב-1927, סמוך לייסודו של הקיבוץ הארצי, כתב יערי: "הקיבוץ הארצי אינו שואף במובן פוליטי להקיף בודדים, כי זה בניגוד למהותו, ומכיוון שהבודדים מהווים את רוב ההסתדרות, הננו מהווים אמנם זרם, אך איננו יכולים להיות לדרך המלך".¹³

11. שם, שם.

12. שם, שם.

13. יערי (לעיל, הערה 7).

השומר הצעיר התגדר אפוא במסגרתו הפנימית הקיבוצית וטיפח בתוכה את "הקולקטיביות הרעיונית". השותפות ברעיון היתה עיקרון יסודי בהתארגנות הקיבוצים השומריים במסגרת הקיבוץ הארצי. מלכתחילה היתה זו במידה רבה תגובת התגוננות שנועדה לשמור על שלמות הקיבוצים במשבר של סוף שנות העשרים, ובייחוד עקב לקחי הפוליטיזציה וההשמאלה של גדוד העבודה. ברור עם זאת, כי השותפות הרעיונית בקיבוץ השומר הצעיר היתה במידה רבה נתונה מראש, כפרי החינוך והגיבוש הרעיוני בתנועת הנוער, במשך שנים ארוכות. לאחר הקמת הקיבוץ הארצי ועיצוב המצע הרעיוני ב-1927, נוצר בסיס להמשך ההתפתחות האידיאולוגית. כאן התבררה עובדה פרדוקסלית: בניגוד להאשמות של יריבים, שראו בקולקטיביות הרעיונית מעין משטר טוטליטרי, המדכא את חירות הפרט, חייבה השותפות הרעיונית בקיבוץ השומר הצעיר התחשבות רבה בדעת המיעוט ונטייה לחיפוש מכנה משותף בין עמדות מנוגדות. עקב כך נוצר מתח רעיוני מתמיד ואי-יכולת להכריע הכרעות ברורות. וכך עוצב האופי המיוחד של קיבוץ השומר הצעיר, שהצטיין בחיים אינטלקטואליים ערים ובקיום בירורים רעיוניים ברמה גבוהה. הקיבוץ הארצי כגוף פוליטי, הצטיין בניסוחים אידיאולוגיים נאים, בנטייה חינוכית-דידקטית בשאלות פוליטיות, ובהעדף גמישות טקטית. כבר בשנים הראשונות לקיומו רווחו בקיבוץ הארצי מגמות שונות: מגמה "מהפכנית", שחתרה ליצירת מפלגה אוונגארדית עצמאית, אולם היא לא זכתה לתמיכה רבה בקיבוצים, גם בגלל הדגש השמאלי מדי, וגם בגלל חשש מפני פירוק המסגרת הקיבוצית העצמאית, ופגיעה בקולקטיביות הרעיונית. להעדפה זכתה המגמה לאיחוד עם מפלגת מעמד רחבה, אבל מגמה זו לא התכוונה לאיחוד בפועל בתנאים הקיימים. לאחר מיזוג אחדות העבודה עם הפועל הצעיר והקמת מפא"י נקט השומר הצעיר עמדה, המתנה את האיחוד ב"פרוגרמת מינימום", ובה 11 תנאים, וביניהם: מלחמת מעמדות, ארגון משותף בכפר ובעיר, חופש לא להשתייך לשני האינטרנציונלים (השני - הסוציאליסטי והשלישי - הקומוניסטי), וכן פעולת תרבות, חינוך והסברה על יסודות הסוציאליזם "המדעי" (כלומר: המרקסיזם).¹⁴

התפתחות עמדתו של השומר הצעיר כלפי המסגרת הפוליטית היתה מותנית בתהליכים הפנימיים, שעברו על התנועה בארץ ובגולה ובתמורות במציאות המדינית בארץ. הוויכוח הפנימי בתוך הקיבוץ הארצי התמקד באותה תקופה במאבק בין חלק מהעלייה החמישית של השומר הצעיר, שהיה בעל נטיות סוציאליסטיות רדיקליות, לבין רובה של המשמרת הוותיקה יותר. היה זה ויכוח תיאורטי ומעשי גם יחד. בני העלייה החמישית הטיפו לאוריינטציה סוציאליסטית-מהפכנית, הדגישו את חשיבותה של מלחמת המעמדות בהווה, ודחפו להקמת כוח פוליטי עצמאי של השומר הצעיר.

בשנים 1930-1933 התרחש תהליך כאוב של השמאלה בקיבוץ העלייה החמישית. המשמאלים בקיבוצים הללו ראו לעצמם מטרה להפוך את הקיבוץ הארצי לאוואנגרד מהפכני ולכוח פוליטי עצמאי ואלטרנטיבי למפלגה השלטת בהסתדרות. הדבר בא לביטוי, גם במאבקים אידיאולוגיים פנימיים, וגם בניסיונות לגבש קו הופעה עצמאי ופעולה עצמאית

14. "החלטות מועצת הקיבוץ הארצי", השומר הצעיר - ורשה, 12-13 (1930), עמ' 23.

לא רק מעל במות ציבוריות, אלא גם במעשה היום-יומי בהסתדרות ובייחוד במושבות. במאבקים אלה בלטו שני קיבוצים צעירים, שעדיין ישבו במחנות ארעיים במושבות, ולחמו שם את מלחמת העבודה העברית. בנס-ציונה נטה את אוהליו קיבוץ השומר הצעיר מגליציה, ובתור דמות מרכזית בו התבלט מרדכי אורנשטיין (אורן). הוא הביא במאמריו לנקיטת קו רעיוני רדיקלי יותר מזה שבמצע הרעיוני של הקיבוץ הארצי; מאמרו "על מתיחת הקו", שהתפרסם בבטאון התנועה בוורשה עורר פולמוס חריף בתנועה בפולין, אך הדיו הדהדו היטב גם בקיבוץ השומר הצעיר בארץ.

בנס-ציונה החל אורנשטיין להנהיג מאבק תוקפני במעבידים – איכרי המושבה. בתוך כך התנגש עם הנהגת ההסתדרות ובן-גוריון בראשה. באותו הזמן החלה חתירה של הפרקציה הקומוניסטית בקיבוצו של אורנשטיין ובקיבוץ מיוצאי תנועת "החלוץ" בגליציה, שישב אף הוא בנס-ציונה. עקב כך התפורר קיבוץ "החלוץ", והנהגת הקיבוץ הארצי הודרזה להעביר את קיבוצו "המהפכני" של אורנשטיין להשלמת קיבוץ מזרע.

גל העלייה השומרית מפולין הקים בארץ שני קיבוצים: קיבוץ בחדרה, שמאוחר יותר התיישב בעין-החורש, וקיבוץ בבנימינה. הקיבוץ שנטה את אוהליו בבנימינה, נקלע למושבה קטנה ובה איכרים – המתאמצים לבסס את משקם בתנאים קשים – וקומץ פועלים. הלהט המעמדי הביא את חברי הקיבוץ בהנהגת יעקב ריפתין לסכסוכים קשים עם האיכרים מצד אחד ועם ההסתדרות מהצד האחר. גם בסופו של ניסיון "מהפכני" זה הועבר הקיבוץ, לאחר שסבל מעויבות ומחתיירה קומוניסטית, לקיבוץ עין-שמר, אך העברה זו לא עלתה יפה ולבסוף השתלב הקיבוץ בבנימינה בגן-שמואל, ושם תרם תרומה חיובית לבניין החברה והמשק.

בסופו של דבר, הצליחה הנהגת הקיבוץ הארצי להחזיר את רוב רובה של העלייה החמישית אל איזון בין התיישבות ל"מלחמת מעמדות", כאשר היעדים ההתיישבותיים והחלוציים גוברים בחיי המעשה על הלהט המהפכני.

במועצת הקיבוץ הארצי, שהתכנסה בחדרה ב־1933, ניצבה ההנהגה, שביטאה את הקו "המרכזי" בתנועה. מול "המשמאילים" – אנשי העלייה החמישית. המשמאילים התנגדו למגמת האיחוד עם מפא"י, ודחפו לכיוון של הפיכת הקיבוץ הארצי למפלגה אוונגארדית ומהפכנית. בהצבעה שנתקבלה ברוב מכריע עמדת ההנהגה. הכל, חוץ מ־3 נמנעים, הצביעו בעד הצעת הוועדה המתמדת. אורנשטיין קיבל את הדין ואמר: "העדפתי שלמות הקיבוץ הארצי על פני ניסוח טוב".¹⁵ ואכן בסיומו של המאבק הפנימי במועצת חדרה – ניצב הקיבוץ הארצי מגובש יותר, אך גם שמאלי יותר משהיה. בדרך זו נבלמה המגמה ליצירת מפלגה עצמאית של השומר הצעיר בעתיד הנראה לעין. האופציה לאיחוד עם מפא"י נשארה פתוחה, ויחד עם זה המשיך הקיבוץ הארצי להתפתח כזרם פוליטי, בלא סימני היכר מקובלים של מפלגה, אבל עם אופי פוליטי ברור ולוחם.

15. המועצה הכללית הרביעית של הקיבוץ הארצי, חדרה 1933, ארכיון השומר הצעיר, 5, (5)20.

התוצאה הפוליטית של מועצת הדרה ב־1933 היתה אפוא ברורה: לא איחוד שמאלי עם פועלי־ציון (שמאל), לא מפלגה עצמאית של השומר הצעיר ואף לא איחוד אקטואלי עם מפא"י. הנהגת הקיבוץ הארצי ניסתה להתוות כיוון נוסף – חזית פוליטית משותפת עם הקיבוץ המאוחד. בראשי הפרקים לקראת המועצה נאמר בפסקנות: "האוריינטציה הפוליטית שלנו יכולה, אפוא, להיות מכוונת רק על גוף התיישבותי וקיבוצי – חלוצי"¹⁶. גוף כזה יכול היה להיות רק הקיבוץ המאוחד.

אידיאולוגיה ופוליטיקה בתהליך הגיבוש

המרכיב האידיאולוגי היה יסוד מכריע בעולם של התנועות והזרמים, שקמו והתגבשו בימי העלייה השלישית. הגופים החלוציים של העלייה השלישית הביאו מאירופה מגוון השקפות סוציאליסטיות־רדיקליות, ובדרך־כלל לא מגובשות, ואלה היוו חלק חשוב ממה שהיה מכונה בלשון התקופה "השקפת עולם", אך לרוב נעדר מהן תרגום לשפת המעשה הפוליטי. לעומתן היתה ההשקפה הציונית מעוצבת וכוללת מצוות "עשה" ו"אל תעשה". תהליך מיוזגן של ההשקפות הללו לכלל אידיאולוגיה מגובשת היה לעתים סוער, מהיר וקיצוני, כמו בגדוד העבודה, ולעתים הדרגתי, ממושך ומאוזן יותר, כמו בשומר הצעיר. אולם בשני המקרים היה התוצר האידיאולוגי מקורי, פרי המציאות הארצי־ישראלית המתהווה. האידיאולוגיה המקורית של השומר הצעיר כלולה בשתי תעודות שונות זו מזו באופיין: ב־1926, עוד בטרם נוסד הקיבוץ הארצי, הופיעו קיבוצי השומר הצעיר, יחד עם החלק המרכזי והימני של גדוד העבודה, ב"רשימה קיבוצית" בבחירות לוועידה השלישית של ההסתדרות. מצע "הרשימה הקיבוצית" כולל בתוכו התייחסות ברורה ומפורטת לשאלות העקרוניות והדוחקות של הסתדרות העובדים.¹⁷ תעודה זו היא העדות הראשונה לשיתוף פעולה רעיוני־פוליטי של השמאל החלוצי. התעודה האחרת היא "תורת השלבים", שהוזכרה לעיל כמצע הרעיוני של הקיבוץ הארצי שנתקבל ב־1927. זוהי אידיאולוגיה צרופה. הקיבוץ הארצי לא יצר מסגרת לפעולה מפלגתית־פוליטית, והתגדר בתוך מסגרת של זרם רעיוני־פוליטי, לכן היה יכול לעסוק תקופה ממושכת מאוד בגיבוש האידיאולוגיה, ורק מאוחר יותר בניסיון לתרגמה לשפת המעשה הפוליטי.

ייחודו הרעיוני והפוליטי של השומר הצעיר התבלט החל מ־1927 בשלושה תחומים: א. בהשקפתו הדו־לאומית; ב. ברדיקליזם המעמדי; ג. בתפיסתו המדינית המתונה והריאליסטית.

16. ר' וינטרויב וא' פראי, "סיכום דרכו של הקיבוץ הארצי", השומר הצעיר – ורשה, 14 (1932), עמ' 5.
17. שדמי, מקורות, 5 (1987), עמ' 32-38.

ההשקפה הדו־לאומית

ב"הנחות האידיאולוגיות", שנתקבלו במועצת היסוד של הקיבוץ הארצי, מופיע לראשונה פתרון דו־לאומי לשאלת המשטר העתידי בארץ־ישראל. ההצעה בדבר "המטרה הסופית" של השומר הצעיר הובאה למועצה המייסדת בחיפה ב־1927, אבל לא אושרה. רק במועצה הכללית של הקיבוץ הארצי ב־1933 הוחלט על המטרה הסופית של השומר הצעיר (הקרויה בלשון התקופה "הפרספקטיבה"), זו התקבלה כתוספת ל"הנחות האידיאולוגיות" של 1927. מאז רואים בפרסומים של השומר הצעיר את "הפרספקטיבה" כחלק אורגני של מצע הקיבוץ הארצי. ב"פרספקטיבה" נאמר: "בשים לב לעליה המקסימלית של המוני יהודים ארצה, אשר תביא לריכוז רוב המוני ישראל בארץ ישראל וסביבותיה, ומצד שני למציאות המוני תושבים ערבים בארץ, עתידה השתלשלות החיים החברתיים שלאחר תקופת השחרור הלאומי על־ידי המהפכה הסוציאלית וביטול המעמדות להביא לידי יצירת חברה סוציאליסטית דו־לאומית"¹⁸. בניסוח המטרה הסופית של השומר הצעיר ניכרת השפעתם של רעיונות אנרכיסטיים; השפעה זו מורגשת בשימוש המכוון במונח "חברה", ובהימנעות מאזכור "מדינה" כמטרה אפשרית. יש בכך משום המשכיות לרעיונות שהביא יערי בשנותיו הראשונות בארץ; במכתבו לגולה (ביתניה עילית, 1920) כתב יערי על אפשרויות ריכוז כל השומרים בארץ: "אולי היינו יכולים לערוך, זו הפעם הראשונה, ניסיון להקים עדת שומרים אנרכית. על גדות הירדן היתה קמה על שטח אדמה מסוים מדינה זעירה על־מדינתית"¹⁹.

ב"הנחות האידיאולוגיות" אין כלל מקום למדינה. מצעו הראשון של הקיבוץ הארצי עוסק בציונות, בסוציאליזם ובקיבוציות. דיון נרחב מוקדש לתנועה הציונית, למאבק המעמדי ולמהפכה הסוציאלית העתידה. גם אם נקבל את הסברו של יערי בנוגע לחברה הסוציאליסטית העתידה, שתקום לאחר "גוויעת" המדינה, תמוהה העובדה, שאין כלל התייחסות לבעיות המדינה ולמשטר המדיני בהווה ובעתיד הנראה לעין.

אכן, המצע משנת 1927 שיקף את המציאות בת־הזמן: במעשה־צמיחה איטית של היישוב היהודי בשלטון המנדט, ובחזון־חלום העתיד המזהיר, שאולי יתממש רק בדורות הבאים. מצע זה לא נועד למפלגה שמטרותיה מדיניות, אלא לתנועה החלוצית בארץ ולתנועת הנוער המתחנכת בגולה.

לשומר הצעיר עדיין לא היתה תוכנית מדינית, והוא עדיין לא היה מוכן להציע תוכנית למימוש אמונתו בהתגשמותה העתידה של החברה הדו־לאומית. החשש פן יזוהו את הדו־לאומיות של אנשי "ברית שלום", שהיו מוכנים לוותר על רוב יהודי בארץ, חייב את חברי השומר הצעיר לניסוח זהיר של מטרותיהם, ולהתנערות מכל קרבה רעיונית למינימליזם ציוני. יתרה מזאת: בראשית שנות השלושים נראה, שאין מרחק בין התפיסה הדו־לאומית של הקיבוץ הארצי לבין השקפותיה של מפא"י על המשטר המדיני בארץ. ב־1931 ניסח ברל

18. שם, עמ' 156-158.

19. שדמי, מקורות, 1 (1984), עמ' 11.

כצנלסון את תוכנית המפלגה, החותרת אף היא להגשמת משטר דו־לאומי: "... משטר דו־לאומי מכיר לא באוכלוסים סתם, אלא בשתי חטיבות לאומיות, אשר לשתיהן מובטחת אותה מידת ההשתתפות בעיצוב שלטון הארץ, ושתיהן זכאיות במידה שווה להתוות את גורלה".²⁰ כוונתו היתה לעיצוב משטר מדיני בהווה במסגרת המנדט הבריטי על ארץ־ישראל, ולא למשטר העתיד להיבנות בעתיד הרחוק, לאחר שיווצר רוב יהודי והארץ תהיה עצמאית. באותו הזמן בערך, אנו מוצאים במאמר מערכת של "השומר הצעיר" את ההגדרה הבאה: "כערובה פוליטית להגשמת הציונות הננו מציבים הקמת משטר מדיני של שוויון פוליטי, כלכלי וסוציאלי, משטר שבו עם אחד לא ישלוט במשנהו, מבלי שים לב ליחס המספרי בין שני העמים".²¹ ניסוח זה תואם במלואו את הגדרותיה של מפא"י באותה תקופה:

א. התנגדות להגדיר את המטרות הסופיות של התנועה הציונית;
ב. שאיפה מוצהרת ליחסי דו־קיום ושלום עם הערבים, תוך הכרזה על עקרון אי־השתלטות עם אחד על האחר;

ג. הכרזה על עקרון השוויון המדיני (פאריטי), שאינו מותנה ביחסים המספריים בין שני העמים;

ד. נכונות לדון על הקמת משטר מדיני מיוסד על שני העקרונות שלעיל.
בתפיסתו המעמדית האינטרנציונליסטית היה השומר הצעיר קרוב להשקפות שרווחו בשנות העשרים במפלגת אחדות העבודה, ואף הושפע מהן. ואלה עיקרי השקפותיו של השומר הצעיר בנושא המעמדי:

א. מדיניות ערבית אקטיביסטית ליצירת ברית עם מעמד הפועלים הערבי בארץ ובמיוחד על־ידי קידום הארגון המשותף (ארגון מקצועי־מעמדי משותף לשני העמים);
ב. הכרה כללית (אך לא־מחייבת) בתנועה הלאומית הערבית בארצות ערב, תוך שלילת קיומה של תנועה כזאת בהווה, ונכונות להכיר בתנועה כזאת לכשתקום, בתנאי שתהיה זו תנועה עממית ומתקדמת ותכיר במפעל התחייה הציוני.²²

יש לראות בהשקפה זו פתרון מעמדי לשאלת הלאומים בארץ. השקפה זו, שנקרא לה בקיצור "ההשקפה המעמדית", היתה דומיננטית בתנועת העבודה בארץ בשנות העשרים. אמנם, אנשי הפועל הצעיר לא הודו בה, אך דגלו בה אחדות העבודה ופועלי ציון שמאל והשומר הצעיר – מי באדיקות ומי במתינות. פתרון מעמדי־בהווה אומר: אחוות פועלים מוליכה לשלום בין העמים.

הארגון המשותף נועד להוות מכשיר עיקרי לקידום רעיון השיתוף המעמדי בין שני העמים. בשאלות הביצוע והקצב של הקמת הארגון המשותף נחלקו הדעות בין הזרמים בהסתדרות. הקיבוץ הארצי אימץ את רעיון הארגון המשותף כדרך המלך לקירוב שני העמים בארץ, והמאבק להגשמתו הפך להיות לאחד היעדים החשובים ביותר בהופעתו הפוליטית של השומר הצעיר בשנות העשרים ובשנות השלושים.

20. ב' צנלסון, כתבים, יב כרכים, תל־אביב תש"ו-תש"ט, פרק ד, עמ' 162 (להלן: צנלסון, כתבים).

21. השומר הצעיר – ורשה, 16 (נובמבר 1931), עמ' 38.

22. דין וחשבון מהוועידה הרביעית של אחדות העבודה בעין חרוד, תל־אביב תרפ"ו, עמ' 172-173.

האסטרטגיה בשנות השלושים

היעדים שהציב השומר הצעיר למדיניות הציונית בתקופת בניין הארץ (השלב הראשון בתורת השלבים), היו:

א. השגת רוב יהודי ויצירת בסיס כלכלי יציב לעצמאות פוליטית בארץ;
ב. גיבוש נושא פועלי-סוציאליסטי, שהוא מסוגל להגשים את הציונות במלוואה (כלומר ריכוז רוב רובו של העם היהודי בארץ-ישראל וסביבותיה), ואת הסוציאליזם – בשלב הבא;
ג. ארגון משותף כנושא להסכם בין העמים ולבנייתה של החברה הדו-לאומית העתידה.
על המדיניות הציונית הוטל אפוא לדאוג לתנאים מדיניים נאותים להגשמת יעדים אלה. תנאים אלה היו צריכים להתבטא קודם כל במצב של שקט בארץ ובתשתית מדינית שתאפשר המשך בלתי מופרע של העלייה וההתיישבות היהודית. השומר הצעיר היה נתון דרך קבע בדילמה מצפונית בנוגע ליחסו לממשלת המנדט. הוא ראה את עצמו כחלק מהתנועה הסוציאליסטית העולמית הלוחמת באימפריאליזם, אך בדרכו המדינית היה קרוב לחלקו המתון של המחנה הציוני, שהסתייג מהחרפת היחסים עם אנגליה.

למתינותו הפוליטית של השומר הצעיר ביחס לממשלת המנדט היו שורשים עמוקים, הן במסורת של התנועה והן בהשקפה המדינית, שהיא גיבשה לעצמה בשנות השלושים. הנחת יסוד היתה, שבתקופת בניינו של הבית הלאומי משמשת המסגרת הפוליטית של המנדט אמצעי נוח ביחס, ויש לנצל, עד כמה שאפשר, את יתרונותיה של מסגרת המנדט, ואילו פירוקה המוקדם מדי עלול להעמיד את היישוב הצעיר בארץ בסכנת כליון.

ההשלמה עם השלטון הבריטי בארץ נבעה אפוא מהערכה שהמשך קיומו בתקופת בניין הארץ – לפני שיווצר רוב יהודי ובטרם תושג ברית בין עובדים יהודים וערבים – תואם את האינטרס הציוני הבסיסי.²³ ואולם היה עוד גורם למתינותו המדינית של השומר הצעיר כלפי בריטניה: אמנם הרדיקליזם המעמדי והיחס לארגון המשותף קירב את השומר הצעיר לאחדות העבודה, אבל המתינות המדינית שלו הושפעה במידה רבה על-ידי המסורת הרעיונית של מפלגת הפועל הצעיר.

הגישה המדינית המתונה והאנטי-אקטיביסטית של השומר הצעיר באה לידי ביטוי בעמדותיו בשאלות היסוד של המדיניות הציונית:

א. במדיניות המעשית (להבדיל מהיחס העקרוני לטווח ארוך) כלפי ממשלת המנדט;
ב. בתמיכה בלתי מסויגת במנהיגותו ובמדיניותו של וייצמן;
ג. במדיניות של פשרה ודו-קיום עם העם הערבי בארץ-ישראל.
הקרבה בין עמדותיהם ומדיניותם של וייצמן, ארלוזורוב ושפרינצק לבין עמדותיו של השומר הצעיר בלטה לכל אורך התקופה שבין תרפ"ט לתרצ"ו.

הזדהותו של השומר הצעיר עם מדיניותו של וייצמן בשנות השלושים היתה מלאה, ועד לקונגרס הציוני ב-1937 (קונגרס "החלוקה") תמיכתו של הקיבוץ הארצי בווייצמן היתה

23. המועצה השביעית של הקיבוץ הארצי, חדרה, פברואר 1931, ארכיון השומר הצעיר, 5.1.20.

בלתי מסויגת; מניעה היו ברורים: הוא סימל בעיניהם את התנועה הציונית, כפי שהיתה צריכה להיות – מתקדמת, שוחרת אחוות עמים, מקדמת את בניין הארץ ומעודדת התיישבות שיתופית על קרקע הלאום, מעשית ומתונה במדיניות החוץ שלה.

ב-1935 הגדיר יערי את יחסו להמשך המנדט הבריטי: "אין אנו מעוניינים בצמצום סמכותו ואין אנו מעוניינים בהרחבת סמכותו. אנו מעוניינים בסטטוס-קוו".²⁴

במידה שפותחה בהשומר הצעיר בשנות השלושים אסטרטגיה מדינית, היא היתה מבוססת על המצב המדיני הקיים בארץ-ישראל עד ליצירת רוב יהודי. מסיבה זו שלל השומר הצעיר את הסיסמות האנטי-אימפריאליסטיות של פועלי-ציון שמאל, אך גם התנגד לתפיסות אקטיביסטיות, שבאו לערער את "סמיכות האינטרסים" עם בריטניה. באורח פרדוקסלי גורה השקפתו המהפכנית של השומר הצעיר על שמירת המצב הקיים בהווה! מתינותו כלפי השלטון הבריטי עתידה היתה להתמיד כמעט עד לסוף שלטונו בארץ, ומתינות זו ביטאה את קרבתו הפוליטית אל הקו הווייצמני ואל החוגים במפא"י שהמשיכו את המסורת המדינית של הפועל הצעיר.

בשנים 1936-1931 לא חל שינוי בעמדותיו של הקיבוץ הארצי בשאלה הערבית. בהופעותיו הציבוריות חוזרת ונשנית התביעה להגביר את הפעולה בקרב הערבים ולגבש תוכנית "חיובית" להסכם בין העמים. הדגש החזק הושם על ארגונו של הפועל הערבי בעיר ובכפר. ככל שחולף הזמן, נעשות קריאותיו ואזהרותיו של השומר הצעיר עמוסות חרדה מפני העלול להתרחש ביחסי שני העמים.

בפברואר 1936 נאם יערי במועצת ההסתדרות. הפעם לא היו אלה דברי נבואה, אלא תחושה של אסון מתקרב: "אנחנו יושבים כאן על הר געש – למה לא נוכל לרכוש את הפועל הערבי כבן ברית לנו? למה הננו דנים את עצמנו לבדידות איומה?" הפתוס הכאוב של יערי נענה בצוננים על-ידי רמז: "בכל הארצות עסקנו בארגון משותף – זו היתה פרנסתנו העיקרית! ומכל הארצות יצאנו וידינו על ראשינו".²⁵

עם פרוץ מאורעות תרצ"ו הסתיימה תקופה בתולדות הישוב בארץ, נסתיים גם פרק חשוב בהתפתחותה של תנועת הפועלים הישראלית. בסופה של התקופה הזדהה הרוב במפא"י (ובוודאי גם פועלי ארץ-ישראל) עם עמדתו של רמז. היתה זו עמדה של השלמה פסיבית עם התגבשותן של שתי חטיבות לאומיות עוינות זו את זו.

לעומת מפא"י, שעם הזמן התייאשה מכל דרך של הסכם מעשי בין שני העמים, ירש השומר הצעיר, באדיקות האופיינית לו, שתי גישות מנוגדות, שרווחו בתנועת העבודה בראשיתה: את המתינות המדינית של הפועל הצעיר ואת האקטיביזם המעמדי של אחדות העבודה. הוא המצליח ליצור סינתזה רעיונית של שתי הגישות, אך לא עלה בידו להביאן לכדי אסטרטגיה מדינית מגובשת; ולכן, נראתה תפיסתו בשאלה הערבית לעתים אנכרוניסטית ולעתים דוגמטית.

24. ביולטין הקיבוץ הארצי, משמר העמק ומרחביה, 120 (22 במאי 1935) (להלן: ביולטין).

25. מועצת ההסתדרות הל"ג, פברואר 1936, תל-אביב תרצ"ו, עמ' 39-41.

בין איחוד לעצמאות פוליטית

גישושים להקמת איחוד שמאלי

בשנות השלושים יזמה מפלגת פועלי-ציון שמאל כמה ניסיונות להתקרב אל השומר הצעיר, ובקיבוץ היו קבוצות, שבהשפעת תורת בורוכוב, נטו להתקרבות כזו. ואולם לרוב חברי הקיבוץ הארצי לא היתה קרבה רעיונית ולא זיקה רגשית אל תלמידי בורוכוב האדוקים, ולכן נשאר המרחק בין הצדדים גדול, גם כאשר עמדותיהם הפוליטיות הלכו והתקרבו. הנהגת הקיבוץ הארצי התייחסה בחשד ואף בזלזול כלפי בעלי-בריתם משמאל, וניסיונות החיזור של פועלי-ציון לא הביאו במשך שנים למשא-ומתן רציני.

שני פלגי פועלי-ציון שמאל יזמו פעולות מגוונות בתחום הערבי. ב-1929 יסד פלג יצחקי-אברמוביץ' את "הליגה להתקרבות יהודית-ערבית" בהשתתפותה הפעילה של מניה שוחט.²⁶ פלג ארם-ניר יום ב-1930 את הקמתה של האגודה "אחוות-פועלים", ארגון יהודי-ערבי, אשר שם לו למטרה לחץ ציבורי להגשמת הארגון המשותף וכן סיוע להתקרבות תרבותית בין שני העמים. סמוך להיווסדה אסרו השלטונות הבריטיים על קיום האגודה. הופעת "אחוות פועלים" עוררה תסיסה ופולמוס בקיבוצי השומר הצעיר. מרדכי אורנשטיין דרש בשם קיבוצו (נס-ציונה) להצטרף לאגודה על יסוד פרוגרמת מינימום, אבל הוועד של הקיבוץ הארצי החליט למחות על איסור האגודה, אך לא הצטרף אליה.²⁷

המגעיים בין שני הזרמים נפסקו למשך שנים מספר, עד אשר ב-1935 העלו פועלי-ציון שמאל הצעה לחזית משותפת, כדוגמת "החזית העממית" האנטי-פשיסטית באירופה. במאי 1936 נפגשו נציגי השומר הצעיר עם נציגי פועלי-ציון שמאל - פלג ארם-ניר. בפגישה הודיעו נציגי השומר הצעיר, שתנאי לכל שיתוף פעולה הוא, שפועלי-ציון שמאל יצטרפו להסתדרות הציונית, ועקב דרישה זו נפרדו הצדדים בלא-כלום.²⁸

"רומן בהמשכים" בין השומר הצעיר למפא"י

תקופה ממושכת היה הקיבוץ הארצי נתון במעבר הדרגתי מאידיאולוגיה, שחייבה עקרונות את איחודו הפוליטי של המעמד תוך שמירה על אוטונומיה וביטוי עצמי, אל התבצרות בעמדות מנוגדות לעמדותיה של מפא"י, ובהמשך אל חיפוש הססני אחר דרך למפלגה עצמאית. הנהגת הקיבוץ הארצי לא נטתה ברובה לאיחוד עם מפא"י, ועם זאת דאגה במשך תקופה ממושכת, שסיכוי זה לא ירד מהפרק. בוועידת איחוד מפלגות אחדות העבודה והפועל הצעיר (1930) הציג יערי שורה של תנאים לאיחוד, תנאים שלא היה להם סיכוי להתקבל,

26. ז' אברמוביץ, בשירות התנועה, תל-אביב 1965, עמ' 315-318 (להלן: אברמוביץ, בשירות).

27. הוועד הפועל של הקיבוץ הארצי, חיפה, 14 ביולי 1930, ארכיון השומר הצעיר, 1.10.5.

28. ביולטיין, 137 (27 במאי 1936), עמ' 282.

ולא העידו על אפשרות של איחוד קרוב²⁹. ואולם כעבור שנה, בימי הקונגרס הציוני בבאזל ב־1931, כמעט והסתיים בהצלחה משא ומתן על איחוד. המכשול לאיחוד היא סירובם של אנשי מפא"י להעניק לקיבוץ הארצי אוטונומיה גדולה מזו שניתנה לקיבוץ המאוחד.³⁰ ואמנם, לא רק ב־1931, אלא גם בשנים הבאות, היווה עניין האוטונומיה מכשול בלתי־עביר לאיחוד. לקיבוץ הארצי היתה האוטונומיה תנאי אולטימטיבי, שכן היא קבעה את עצם קיומו כמסגרת רעיונית־פוליטית עצמאית, ואולם הנהגת מפא"י לא הסכימה לקבל את עקרון האוטונומיה לגופים בתוך המפלגה, היות שאוטונומיה כזו היתה משנה מהותית את מבנה המפלגה.

מועצת הקיבוץ הארצי ב־1933 קבעה אוריינטציה על השמאל החלוצי במפא"י, ואכן בשנים 1934-1935 התאמתו במידה רבה התחזיות בדבר הרדיקליזציה של חלקים בתוך מפא"י, ובייחוד של הקיבוץ המאוחד. בתקופה זו החריפו המאבקים המעמדיים והפוליטיים בתוך הישוב; היו אלה שנים של מאבק מר, ולעיתים אף אלים, על עבודה עברית במושבות, ושל מלחמה פוליטית חריפה בין ההסתדרות לבין הרביזיוניזם. במקביל נלחמו תנועת העבודה והתנועה הרביזיוניסטית על ההגמוניה בהסתדרות הציונית בגולה ובארץ. לא יפלא, אפוא, שכאשר פנתה המפלגה הרביזיוניסטית למפא"י בהצעה לנהל משא־ומתן, נזעק השומר הצעיר ויצא בכרוז אל ציבור הפועלים, ובו קרא לדחות על הסף את ההצעה.³¹ עם היוודע דבר חתימת הסכמי לונדון בין בן־גוריון לז'בוטינסקי, פנה שוב הקיבוץ הארצי בכרוז אל ציבור הפועלים, וקרא לו "להתלכד נגד התפשרות עם הפאשיזם".³² אפשר היה להתרשם, כי הכרוז פער תהום של ניתנה לגישור בין בן־גוריון ומפלגתו לבין השומר הצעיר. ואולם לאחר הופעת הכרוז נפגשו ראשי השומר הצעיר עם בן־גוריון, ולאחריה נערכה פגישה בין מרכז מפא"י לבין הוועד הפועל של הקיבוץ הארצי.

מה הביא את ראשי השומר הצעיר להצעת דיון על איחוד עם מפא"י בעיצומה של המחלוקת החמורה בינם לבין בן־גוריון בעניין ההסכם עם ז'בוטינסקי? בדיון בוועד הפועל של הקיבוץ הארצי ב־31 במאוס 1934 ניתח חזן את מצבו הפנימי של השומר הצעיר. הוא העריך, שבתור גוף יחידי המתנגד בשלמות לשלום עם הרביזיוניזם, הועמדה התנועה במצב קשה, וספק אם יהיה בכוחה לעמוד נגד הכל, וזה עלול לגרום לשבירת עורפה: אך יחד עם זה היה חזן מעודד מההדים בציבור, שעוררה הופעתו של השומר הצעיר בעיתונות ובאסיפות.³³ מבוכתו של השומר הצעיר נוכח הסכם בן־גוריון-ז'בוטינסקי, נגרמה מתחושת הבדידות של התנועה נוכח תהליכים העוברים על תנועת הפועלים. לא היו לו לקיבוץ הארצי כלים פוליטיים לעמידה עצמאית במבחן של מערכה ציבורית כבדה. השיחה בין בן־גוריון ליעירי

29. צ' אבן־שושן. תולדות תנועת הפועלים בארץ ישראל, ב, תל־אביב 1966, עמ' 282 (להלן: אבן שושן, תולדות).

30. כצנלסון, כתבים, יא, עמ' 220.

31. השומר הצעיר, 9 (ספטמבר 1934), עמ' 1-2.

32. השומר הצעיר, 11 (נובמבר 1934), עמ' 1-2.

33. הוועד הפועל של הקיבוץ הארצי, 31 באוקטובר 1934, ארכיון השומר הצעיר, 1.10.5(2).

וחזן בעניין האיחוד התקיימה ב־17 בינואר 1935. מפרוטוקול השיחה לא ניכר שהיא נערכה בעיצומה של סערת הרוחות בעניין ההסכם. ואולם מסתבר, כי למרות המתח הפוליטי היו יחסים תקינים בין מנהיג מפא"י לבין צמרת השומר הצעיר. יערי וחזן הודיעו, שהסכמתם לאיחוד מותנית בתנאים, שיאפשרו קיומה של מסגרת פוליטית משותפת. בן־גוריון השיב, ששני הצדדים מכירים זה את זה ואין צורך "בחווה בתנאים ובפרוגרמה" והוסיף: "כשאני שואל אם אתם מוכנים לאיחוד, אני מתכוון לזה אם אתם (כמו שהנכם) מוכנים לאיחוד אתנו (כמו שהננו); אחרת – פירוש הדבר שאינכם מוכנים". בהמשך השיחה התברר, כי שני הצדדים מעוניינים באיחוד, אך לגבי תוכנו של האיחוד ולגבי צורת ארגונה של המסגרת המפלגתית המשותפת נמשכו חילוקי הדעות כמקודם. ולא זו בלבד: בן־גוריון הודיע, שלא יותר על הסכם העבודה עם הרביזיוניסטים, ואילו יערי וחזן ראו בביטול ההסכם תנאי־בל־יעבור להמשך הדיון על האיחוד.³⁴ באותה עת עמד השומר הצעיר בעיצומו של דיון פנימי על עתידו הפוליטי, ובטרם הכרעה ניסה לבחון מחדש את האפשרות לאיחוד עם מפא"י בעתיד הנראה לעין. מאבקו הבלתי־מתפשר של השומר הצעיר (יחד עם הקיבוץ המאוחד) נגד אישור ההסכם עם הרביזיוניסטים שם ממילא לאל את התקווה לאיחוד קרוב בין שני הגופים.

הליגה הסוציאליסטית

ביוני 1935 פנה הגוף שנקרא "מזכירות חוגי פועלים" ברמת־גן אל המועצה הכללית של השומר הצעיר במכתב ובו ביקורת על מפא"י וכן הסתייגות מדרכם של פועלי־ציון שמאל. המכתב מסתיים בפנייה אל הקיבוץ הארצי שייגש "לפעולת ארגון והסברה למטרת הרחבת המסגרת של הקיבוץ הארצי, שנעשתה להכרחית ומחויבת המציאות". על הפנייה חתמו שלושה חברים, שהיו אז אלמונים: ישראל דוניץ, מאיר גלברד ושמואל דלמצקי.³⁵ השומר הצעיר לא היה נכון בעת ההיא "להרחבת המסגרת", אולם החליט על קשירת קשרים עם "החוגים". ואמנם, בתום שנה, ביוני 1936 הוקמה מסגרת פוליטית חדשה בשם: "הליגה הסוציאליסטית". הליגה קמה ביוזמת "החוגים", אלא שבהקמתה השתתפו כבר קבוצות ואישים נוספים, וביניהם: אריה ליכטינגר (נהיר), חנן (הנס) רובין, חייקל וישינסקי (רמות).³⁶ ליכטינגר היה איש העלייה השנייה. בשנות העשרים היה חבר המרכז החקלאי, מאוחר יותר פקיד בכיר במוסדות הלאומיים, נציג הליגה ומפ"ם בוועד הפועל של ההסתדרות. חנן רובין עלה מגרמניה ב־1933. בנעוריו היה חבר בתנועת "תכלת־לבן" ולפני עלייתו פעיל במפלגה

34. שיחת יערי וחזן עם בן־גוריון, 17 בינואר 1934, ארכיון השומר הצעיר, ה/9.3.

35. מזכירות חוגי הפועלים אל המועצה הכללית, ארכיון השומר הצעיר, 1.8.95(3).

36. הליגה הסוציאליסטית, חוזר מס' 2, תל־אביב, 24 ביוני 1936, ארכיון השומר הצעיר, 1.90א(1).

הסוציאליסטית. משפטן במקצועו, ייצג את הליגה ואחר כך את מפ"ם בקונגרסים ציוניים ובמוסדות ההסתדרות. חייקל רמות עלה ב-1934. פעיל במוסדות ההסתדרות ובמרכז קופת חולים.

העקרונות הרעיוניים והפוליטיים של הליגה הסוציאליסטית מראשית קיומה היו זהים לאלה של השומר הצעיר. ואולם הקשר בין שני הגופים היה בעייתי, עקב ההתנגדות בחלק מקיבוצי השומר הצעיר לקשר עם גוף פוליטי עירוני. בפגישה הארצית הראשונה של הליגה הציבו נציגי הקיבוץ הארצי שלושה לאוים: א. לא איחוד האפוזיציה השמאלית; ב. לא פסילת איחוד פרוגרמתי עם מפא"י; ג. לא אוריינטציה על יצירת מפלגה חדשה. אנשי הליגה הוזהרו אפוא לא להתקשר עם גופים אפוזיציוניים אחרים, וגם לא לדחוק בקיבוץ הארצי להתאחד עם הליגה הסוציאליסטית ולהקים מפלגה עצמאית. כך נידונה הליגה הסוציאליסטית, למשך כל העשור הבא, לקיום עצמאי למחצה בצמידות לקיבוץ הארצי – קיום שלא היה תמיד לרצונה. והנה כי כן, בתום עשור לקיומו צעד הקיבוץ הארצי צעד הסנני ראשון לקראת יצירת כוח פוליטי עצמאי. הקשר עם הליגה הסוציאליסטית הוציא את השומר הצעיר לראשונה מגדר תנועה קיבוצית אקסקלוסיבית ויצר ברית פוליטית עם הפועל העירוני, ואולם לא היתה זו עדיין הכרעה על הקמת מפלגה פוליטית. בתוך הקיבוץ הארצי שללו רבים את הפיכת תנועתם למפלגה, מתוך התנגדות מושרשת למפלגה ולמפלגתיות, ומתוך חשש פן תזיק הקמת הגוף הפוליטי החדש להתפתחותה התקינה של התנועה הקיבוצית. חברים רבים בשומר העיר האמינו כי עדיין פתוחה הדרך לאיחוד עם מפא"י, והעדיפו פתרון זה על פני כל פתרון אחר. בתוך כך קיוותה הצמרת הפוליטית של הקיבוץ הארצי, שרדיקליזציה בעמדות הקיבוץ המאוחד תביא לשיתוף פעולה הדוק בין שתי התנועות הקיבוציות השמאליות, אם במסגרת של מפלגת מעמד רחבה, ואם על-ידי יצירת פורמאציה פוליטית חדשה.